

УДК 631.152
JEL Classification: Q21

**Свиноус І.В.,
д-р екон. наук, проф.,
завідувач кафедри обліку і оподаткування,
Гаврик О.Ю.,
канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Хом'як Н.В.,
канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Білоцерківський національний аграрний університет**

ВІДТВОРЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Постановка проблеми. В умовах посилення кризових явищ в економіці країни, обмеженості фінансових ресурсів на всіх рівнях управління аграрним виробництвом та господарюючих суб'єктів, відсутності цивілізованого ринку землі та під впливом інших чинників загострюються питання щодо відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Від повного та своєчасного забезпечення сільськогосподарського підприємства елементами матеріально-технічної бази й ефективного їх використання великою мірою залежать обсяги виробництва основних видів продукції та економічні результати діяльності суб'єкта господарювання. У сучасних умовах підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва можливо забезпечити на основі інноваційного оновлення матеріально-технічної бази (МТБ), а, отже, розвиток сільгоспідприємств перебуває у прямому зв'язку із створенням, зміцненням та забезпеченням неперервного відтворення її елементів. Саме тому посилення конкурентних економічних та фінансових переваг сільськогосподарських підприємств нині можливо забезпечити на основі створення технічно та технологічно досконалого фундаменту для економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості формування та використання матеріально-технічної бази, а також оцінки технічного забезпечення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств знайшли відображення у працях Я. Білоуська, І. Бурковського, В. Васюти, О. Варченко, О. Вишневецької, О. Захарчука, В. Зіміна, М. Михайлова, М. Могилової, І. Науменка, О. Непочатенко, А. Непочатенка, Л. Сатир, М. Сичова, Н. Шевченко, Г. Черевка та інших.

Наукові праці вищезазначених науковців становлять фундаментальну основу наукового дослідження, однак у даній області відсутній цілісний підхід до обґрунтування підходів до відтворення елементів МТБ в аспекті впливу на кінцеві результати діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах обмеженості ресурсів. Це обґрунтовує необхідність методичного інструментарію та практичних рекомендацій, вибору пріоритетних напрямів і сценаріїв відтворення МТБ сільськогосподарських товаровиробників, які зумовлюють невизначеність та відповідні ризики у здійсненні досліджуваного процесу.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо відтворення технічної бази сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси реформування підприємств аграрної економіки спричинило певною мірою прояв кризових явищ у формуванні матеріально-технічної бази, зумовили зменшення кількості сільськогосподарської техніки, транспортних засобів та обладнання (табл. 1).

Упродовж періоду аналізу найвищі темпи зниження кількості технічних засобів спостерігаються по тракторних причепах, картоплесаджалках і роздавачах кормів для великої рогатої худоби. На нашу думку, зменшення кількості двох останніх видів технічного обладнання зумовлено значним зниженням обсягів вирощування картоплі та великої рогатої худоби в більшості сільгоспідприємств.

Водночас, суттєве зменшення кількості спостерігається також по таких технічних засобах, як трактори та зернозбиральні комбайни. Поділяємо думку науковців, які зазначають, що подібне становище призводить до великих збитків при виробництві сільськогосподарської продукції внаслідок зниження можливостей для своєчасного виконання агротехнологічних операцій та, відповідно, до втрат вирощеного врожаю. Однак, з метою об'єктивної оцінки ситуації, що склалася, необхідно врахувати технічні потужності техніки та її продуктивності.

Таблиця 1

Динаміка кількості окремих видів технічних, транспортних засобів та обладнання в сільськогосподарських підприємствах, од.

Показники	Роки					2017 р., % до	
	2000	2010	2015	2016	2017	2000 р.	2016 р.
Трактори всіх марок	318927	168532	127852	132686	129272	40,5	97,4
Тракторні причеми	207766	84968	49004	48547	45866	22,1	94,5
Сівалки всіх видів	131972	77807	65492	67157	66272	50,2	98,7
Картоплесаджалки	7116	2664	1631	1573	1513	21,3	96,2
Комбайни зернозбиральні	65240	36783	26735	27366	26801	41,1	97,9
Доїльні установки та агрегати	33498	10547	10232	10305	9533	28,5	92,5
Роздавачі кормів:							
для великої рогатої худоби	15755	5219	3484	3465	3276	20,8	94,5
для свиней	2960	1043	3452	3140	2271	76,7	72,3

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Встановлено, що тенденція до скорочення парку тракторів і комбайнів простежується і в інших країнах. Так, у США парк зернозбиральних комбайнів протягом 2000–2015 рр. зменшився від 607 до 349 тис. од., або в 1,7 рази; тракторів – від 4609 до 4390 тис. од., або в 1,05 рази. У Канаді парк тракторів становив у 2000 р. 728 тис. од., у 2015 р. – 733 тис. од., тобто практично кількісно не змінився; парк зернозбиральних комбайнів зменшився від 158 до 103 тис. од., або в 1,5 рази. У Німеччині парк тракторів у 2000 р. налічував 1374 тис. од., а до 2015 р. зменшився до 798 тис. од., зернозбиральних комбайнів – 155 тис. од. і 84 тис. од. відповідно [1; 2].

Протягом 2000–2017 рр. кількість тракторів у сільськогосподарських підприємствах у розрахунку на 1000 га ріллі зменшилася на 48%, зернозбиральних комбайнів – 36% на 1000 га зернових. Водночас потужність двигунів тракторів у розрахунку на 1000 га відповідного виду сільськогосподарських угідь знизилася лише на 15,3%, зернозбиральних комбайнів – на 1,5%. Отже, при значному зниженні кількості технічних засобів має місце незначне скорочення потужностей двигунів на одиниці відповідного виду сільськогосподарських угідь, що дає підстави для висновку щодо орієнтації на використання енергонасичених технічних засобів.

Нині у середовищі науковців набуває поширення порівняння показників навантаженості ріллі на один трактор або посівів зернових – на 1 зернозбиральний комбайн. Якщо навантаження на один трактор в середньому по Україні становить 14 га, то в США – 38 га, у Франції – 14 га, а в Німеччині – 12 га. Навантаження на один зернозбиральний комбайн в Україні – 26 га, у США – 63, у Франції – 53, Великобританії – 80 га [3]. Проте поділяємо думку вчених, що показники за рівнем забезпеченості тракторами та зернозбиральними комбайнами сільськогосподарських підприємств України та інших країн з багатьох причин непорівнянні. Нині в більшості сільськогосподарських підприємствах корпоративного сектору аграрної економіки здійснюється процес оптимізації технічних засобів за рахунок використання інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції [4].

Важливим чинником для оцінки технічного забезпечення сільськогосподарської техніки є її наявність у сільськогосподарських підприємствах залежно від площі землекористування (табл. 2).

Необхідно відзначити, що протягом періоду дослідження відбувається процес оптимізації кількості тракторів у господарствах корпоративного сектору аграрної економіки залежно від площі землекористування. Так, у сільськогосподарських підприємствах з площею землекористування від 500,1–5000 га за три роки суттєвих коливань кількості тракторів не спостерігалось. Проте у малих суб'єктах агробізнесу в 2017 р. порівняно з 2015 р. кількість тракторів знижувалася. Ця обставина зумовлена рішенням менеджменту сільськогосподарських підприємств орієнтуватися на виконання механізованих робіт лише у власному господарстві. Надання послуг із залученням тракторів особистим селянським господарствам цією категорією сільськогосподарських товаровиробників мінімізоване внаслідок наявності податкових перешкод і підвищення рівня насиченості засобами малої механізації сільських домогосподарств.

Водночас спостерігається збільшення кількості тракторів у висококонцентрованих сільськогосподарських підприємствах, що пояснюється в першу чергу зростанням розміру земельного банку. Останнє зумовлює збільшення кількості парку енергонасичених тракторів із потужністю двигуна понад 100 кВт і більше (табл. 3).

Таблиця 2

Динаміка наявності тракторів у сільськогосподарських підприємствах залежно від площі землекористування (у розрахунку на 1 господарство)

Показники	Роки			2017 р., % до	
	2015	2016	2017	2015 р.	2016 р.
Підприємства, що мали сільськогосподарські угіддя	10	7	7	70,0	100,0
у т.ч. площею, га					
до 50,0	4	2	2	50,0	100,0
50,1–100,0	5	2	2	40,0	100,0
100,1–500,0	6	4	4	66,7	100,0
500,1–1000,0	7	7	7	100,0	100,0
1000,1–2000,0	11	11	11	100,0	100,0
2000,1–3000,0	16	16	16	100,0	100,0
3000,1–4000,0	20	20	20	100,0	100,0
4000,1–5000,0	24	24	25	104,2	104,2
5000,1–7000,0	27	28	27	100,0	96,4
7000,1–10000,0	35	34	32	91,4	94,1
більше 10000,0	74	78	73	98,6	93,6
Підприємства, що не мали сільськогосподарських угідь	9	9	5	55,6	55,6

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 3

Динаміка чисельності та структура тракторного парку сільськогосподарських підприємств

Показники	2010 р.		2013 р.		2017 р.		2016 р., % до	
	од.	у % до всього	од.	у % до всього	од.	у % до всього	2010 р.	2013 р.
Трактори – всього	151287	100	146004	100	129272	100	85,4	88,5
у т.ч. трактори потужністю								
менше 40 кВт	9798	6,5	8587	5,9	6461	5,0	65,9	75,2
від 40 до 60 кВт	57584	38,1	50746	34,8	37628	29,1	65,3	74,1
від 60 до 100 кВт	43929	29,0	45420	31,1	44394	34,3	101,1	97,7
100 кВт і більше	39976	26,4	41251	28,3	40789	31,6	102,0	98,9
із загальної кількості тракторів								
трактори колісні	133851	88,5	132714	90,9	120939	93,6	90,4	91,1
трактори гусеничні	17436	11,5	13290	9,1	8333	6,4	47,8	62,7

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Як свідчать результати дослідження, енергонасичені трактори сконцентровані в сільськогосподарських підприємствах із площею землекористування понад 7000 га і призначені для механізації виробничих процесів у рослинництві. Найбільшу частку в структурі тракторного парку господарств корпоративного сектору займають трактори з потужністю двигуна від 60 до 100 кВт випуску Мінського тракторного заводу. Вони використовуються в усіх сільськогосподарських підприємствах незалежно від площі землекористування. Необхідно відзначити й позитивну тенденцію щодо збільшення їх кількості.

Поступово зменшується кількість малопотужних тракторів із потужністю двигуна до 60 кВт, що можна пояснити відсутністю позитивних тенденцій у розвитку овочівництва та садівництва сільськогосподарських підприємств, а також зменшенням кількості малих господарств корпоративного сектору аграрної економіки, де вони були найбільш поширеним засобом механізації виробничих процесів.

Як свідчать табличні дані, в сільськогосподарських підприємствах відбувається процес поступової переорієнтації на колісні трактори, які за своїм призначенням є універсальними, що дає можливість виконувати широкий спектр робіт з виробництва сільськогосподарської продукції.

Отже, впродовж 2010–2017 рр. в більшості сільськогосподарських підприємств фактично завершено формування технічної бази. Нині відбувається рух технічних засобів під впливом впроваджуваних технологій виробництва сільськогосподарської продукції. Свідченням цього є відносно низькі показники вибуття основних видів сільськогосподарської техніки (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка коефіцієнтів вибуття та списання основних видів техніки у сільськогосподарських підприємствах, %

Показники	Роки					2017 р., в. п.	
	2010	2013	2015	2016	2017	2010 р.	2016 р.
Коефіцієнт вибуття							
Трактори	7,5	7,0	5,0	4,9	6,0	-1,5	1,1
Автомобілі	3,8	6,1	4,6	4,2	5,3	1,5	1,1
Комбайни зернозбиральні	9,3	8,1	6,8	6,9	7,7	-1,6	0,8
Списано внаслідок зносу, % до наявності							
Трактори	2,6	2,4	1,7	1,6	1,5	-1,1	-0,1
Автомобілі	1,5	2,1	1,9	1,5	1,4	-0,1	-0,1
Комбайни зернозбиральні	3,4	3,2	2,2	2,4	2,1	-1,3	-0,3

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Дані табл. 4 свідчать, що значення коефіцієнта вибуття по основних видах сільськогосподарської техніки має тенденцію до зниження. Крім того, відносно низький відсоток списання технічних засобів у агропідприємствах корпоративного сектору є свідченням сформованої технічної бази більшості сільськогосподарських підприємств.

Порівняння значення коефіцієнтів оновлення та вибуття основних засобів свідчить про перевищення значення коефіцієнта оновлення впродовж 2016–2017 рр., що забезпечує збільшення кількості основних видів технічних засобів у сільськогосподарських підприємствах (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка коефіцієнтів оновлення та придбання основних видів технічних засобів сільськогосподарськими підприємствами, %

Показники	Роки					2017 р., в. п.	
	2010	2013	2015	2016	2017	2010 р.	2016 р.
Коефіцієнт оновлення							
Трактори	5,4	6,2	5,6	7,9	7,7	2,3	-0,2
Автомобілі	3,1	5,0	3,8	5,2	5,2	2,1	0
Комбайни зернозбиральні	6,1	6,4	6,2	9,2	10,1	4	0,9
куплено у % до надходження							
Трактори	75,2	65,1	64,6	75,0	78,0	2,8	3
Автомобілі	69,9	49,5	57,4	59,1	71,9	2	12,8
Комбайни зернозбиральні	75,8	64,5	71,9	78,8	82,2	6,4	3,4

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Зазначимо, що для забезпечення нормального відтворення машинно-тракторного парку обґрунтовано потрібно щороку оновлювати 8–12% машин. За розрахунками, поданими в табл. 5, у 2017 р. нормативному значенню відповідає коефіцієнт оновлення машин для сівби і садіння, дощувальних та для захисту сільськогосподарських культур, а також зернозбиральних комбайнів.

Сприятливі погодні умови забезпечили одержання аграріям високих врожаїв, до того ж девальвація гривні в 2014–2017 рр. справила позитивний вплив на доходи сільськогосподарських підприємств навіть у доларовому еквіваленті. Відповідно і попит на техніку має бути на рівні 2012–2013 рр. Реально він був значно нижчим, унаслідок чого сформувався відкладений попит, який

сільгоспвиробники активно реалізували в 2016 р., відновивши ринок сільгосптехніки на 70% порівняно з 2013 р., зважаючи на стабілізацію курсу гривні.

Учасники ринку вважають скорочення податкових пільг, яке відбулося на початку 2017 р., й очікування повного скасування спецрежиму ПДВ стимулами для інвестування в техніку. Завдяки цьому темпи оновлення технічного парку аграріїв підвищилися навіть без використання державою додаткових фінансових інструментів.

При цьому активність агрохолдингів, які у 2015 р. закуповували найбільше сільгосптехніки, у 2016 р. дещо зменшилася. Натомість на сьогодні техніку переважно купують сільськогосподарські підприємства із земельним банком від 4000 до 10000 га. Активність виявляють і малі господарства, які вбачають альтернативою вітчизняній техніці купівлі вживаної імпортової [5].

Велике різноманіття ґрунтово-кліматичних умов, організаційних форм господарювання й економічного стану сільськогосподарських товаровиробників зумовили різний рівень їх техніко-технологічного забезпечення. Нині пріоритетними у придбанні повинні стати зернозбиральні комбайни, трактори середньої та високої потужності, ґрунтообробно-удобрювально-посівні комплекси, технічні засоби для післязбиральної обробки зернових і насіння олійних культур, обладнання для молочних та свиноферм.

За розрахунками науковців ННЦ «Інститут аграрної економіки», нормативна потреба в основних засобах для виробництва сільськогосподарської продукції на період до 2025 р. для усіх категорій господарств визначена в обсязі 1532,7 млрд грн., тоді як реальна вартісна наявність з урахуванням дооцінки – лише 523,3 млрд грн. Зокрема, потреба в машинах та обладнанні становить 384,3 млрд грн на 2020 р. і 517,4 млрд грн – на 2025 р., а фактична розрахункова вартість – 163,6 млрд грн [6].

Упродовж періоду дослідження змінилися тенденції у пріоритетності споживчого вибору технічних засобів сільськогосподарськими підприємствами (табл. 6).

Таблиця 6

Динаміка придбання технічних засобів сільськогосподарськими підприємствами

Рік	Разом	Вітчизняного виробництва						Іноземного виробництва				
		Всього вітчизняної техніки	За програмами державної підтримки, у т.ч.			За власні кошти	На умовах ф'ючерсних контрактів	Всього іноземної техніки	нової		що була у використанні	
			кредити, лізинг та часткова компенсація вартості разом	за регіональними програмами	за програмою підтримки фермерських господарств				за власні кошти	за кредитні кошти	за власні кошти	за кредитні кошти
2012	14778	7656	209	21	3	7418	5	7122	5666	514	912	30
2013	16112	7586	620	62	4	6892	0	8526	6852	529	1102	43
2014	10150	5107	196	2	0	4552	0	5043	4127	243	656	17
2015	8347	4274	45	0	0	4231	0	4683	3555	280	817	31
2016	9946	4572	135	23	0	4411	3	5374	4235	255	868	16

Джерело: складено за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України

За даними табл. 6, у 2013 р. та 2015–2016 рр. сільськогосподарські товаровиробники при придбанні техніки віддавали перевагу технічним ресурсам іноземного виробництва, орієнтуючись в основному на придбання нових засобів. Сільськогосподарська техніка іноземного виробництва за ринковими співвідношення «ціна-якість» і виробничими (потужність, продуктивність) параметрами більш приваблива для вітчизняних аграріїв.

За даними Державної служби статистики України, у 2013 р. вони закупили 16112 од. сільгосптехніки на 5,8 млрд грн, у 2014 р. обсяги закупівлі зменшилися більш ніж на третину – на 37%, до 10150 од., на придбання якої було витрачено 4,2 млрд грн. У 2015 р. аграрії відповідно закупили на 8,9 млрд грн 8347 од. сільгосптехніки – на 17% менше ніж попереднього року. У 2016 р. було придбано 9946 од. техніки на суму 10,4 млрд грн.

Незважаючи на значне підвищення вартості іноземної техніки з причин девальвації, а саме у 2,6 раза, сільськогосподарські підприємства у 2016 р. закупили лише зернозбиральних комбайнів і тракторів на суму майже 5,5 млрд грн, яка перевищує аналогічний показник 2013 р. учетверо. Приріст

щорічної суми купівлі техніки пояснюється 70%-вим збільшенням кількості купленої техніки за 2,6-разового зростання цін.

Зазначимо, що з-поміж 902 придбаних сільгосп підприємствами у 2016 р. зернозбиральних комбайнів переважають машини марок John Deere (211 шт.) та Claas (95 шт.). Серед закуплених 1557 шт. тракторів потужністю понад 100 кВт – 404 машини John Deere, по 220 – New Holland та «Беларус», 205 – Case.

Вітчизняні зразки вказаної техніки займають незначну частку на ринку, проте останні ініціативи Мінагропродуму щодо 20%-ної компенсації вартості техніки вітчизняного виробництва мають виправити ситуацію, й українська техніка поступово займатиме достойні позиції на висококонкурентному ринку сільськогосподарської техніки.

Перспективним напрямом відтворення технічних засобів розглядається розвиток вторинного ринку сільськогосподарської техніки. Упродовж 2012–2016 рр. сільськогосподарські підприємства придбали близько 10% сільськогосподарської техніки, що була в експлуатації. Так, в економічно розвинених країнах (США, Німеччина та ін.) поширена система продажу вживаної техніки на вторинних ринках, на яких продається старих тракторів у середньому втричі більше, ніж нових. Термін служби здебільшого експлуатованих тракторів становить 4–5 років, зернозбиральних комбайнів – 3–4 роки. Таку техніку реалізують через дилерську систему після якісного ремонту й обслуговування, її вартість досягає 30% від початкової [7]. В Україні продаж уживаної техніки розвинений недостатньо і навіть у дослідженні способів відтворювального процесу цій проблемі приділяється мало уваги. Варто зазначити, що це один із перспективних варіантів відтворення технічних засобів для фінансово слабких або малих підприємств. Окреслені напрями відтворювального процесу вимагають значного доопрацювання й пошуку чинників, що визначають можливості їх застосування за допомогою виявлення недоліків і переважних особливостей кожного з варіантів формування та раціонального використання основних виробничих фондів у сільському господарстві.

Упродовж досліджуваного періоду основним джерелом придбання сільськогосподарської техніки господарствами корпоративного сектору аграрної економіки були власні фінансові ресурси, головним чином одержаний прибуток. Як свідчать результати дослідження, незважаючи на збитковість виробничої діяльності, сільськогосподарські підприємства купують основні технічні засоби з перспективою ефективного їх використання, що забезпечить прибутковість виробництва сільськогосподарської продукції.

Встановлено, що найбільшу кількість придбання тракторів і відповідного навісного і причіпного обладнання закупили господарства корпоративного сектору аграрної економіки з рівнем рентабельності 30–60%, з очікуванням збільшення земельного банку сільськогосподарських угідь.

Необхідно привернути увагу до наявної тенденції щодо придбання вантажних автомобілів високорентабельними сільськогосподарськими підприємствами з рівнем прибутковості 45,1–60%, та понад 100%.

Вважаємо, що така ситуація склалася через проблеми логістики, зокрема відсутності злагоженості дій ПАТ «Укрзалізниця» і сільськогосподарських підприємств у доставлянні зерна до портів. У зв'язку з цим господарства корпоративного сектору змушені інвестувати фінансові ресурси в придбання великогазових автомобілів, які використовуються для забезпечення транспортної логістики по доставці зерна до портових терміналів.

Більшість сільськогосподарських підприємств, особливо висококонцентрованих, в очікуванні збільшення площ сільськогосподарських угідь в обробітку після запровадження ринку землі сільськогосподарського призначення поступово модернізують технічну базу, шляхом придбання нових технічних засобів. Незважаючи на певні прояви кризових явищ в економіці країни, сільськогосподарські підприємства орієнтуються на придбання тракторів з потужністю двигунів 60–100 кВт та понад 100 кВт.

Зазначимо, що компанія «АМАКО Україна» у 2016 р. вивела на ринок модель трактора в сегменті 130 к. с. Massey Ferguson 6713. Перші завезені в Україну трактори цієї моделі були продані ще до прибуття в країну, на основі чого було зроблено висновок про підвищений попит на цю модель. Очевидно, що ефективність тракторів потужністю 130 к. с. забезпечується високою потужністю, що дає можливість виконувати більший обсяг робіт.

Оцінюючи динаміку придбання основних видів технічних засобів залежно від площі землекористування, необхідно констатувати, що суб'єкти підприємницької діяльності у сфері агробізнесу з площею землекористування понад 50000 тис. га майже сформували технічну базу і нині проводять часткову модернізацію машинно-тракторного парку.

Позитивним слід вважати тренд, відповідно до якого три роки після основними покупцями сучасної техніки були великі агрохолдинги, а на сьогодні в нових тракторах зацікавлені навіть фермери із земельним банком 1–2 тис. га. Господарства із земельним банком 1,5–3 тис. га і до кризи виявляли активність у питаннях впровадження нових технологій для зниження собівартості продукції. На думку експертів, крім бажання забезпечити більш ефективне виробництво, поштовхом для фермерів купувати нову техніку стала економічна криза.

Вважаємо, що важливим чинником технічного переозброєння повинна стати реалізація державної програми «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва». Згідно з п. 8 Постанови Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 р. № 130 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва», у переліку вітчизняної техніки й обладнання для аграрного сектору, вартість яких частково компенсується за рахунок коштів державного бюджету, зазначаються: найменування та код згідно із ЄДРПОУ заводу-виробника, його філій (відокремлених підрозділів), що мають власний код згідно з ЄДРПОУ, та його дилера; вид і марка техніки й обладнання; довідкова ціна техніки й обладнання. Вважаємо, що низька дієвість програми компенсації вартості сільськогосподарської техніки зумовлена, перш за все, бюрократичними аспектами процесу – оформлення заявки, подача інформації для заповнення форм, відкриття додаткових рахунків у державних банках тощо [8]. Водночас негативно вплинуло й подовження у 2017 р. термінів прийому заявок від виробників сільськогосподарської техніки щодо включення їх продукції до Переліку вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу, вартість яких частково компенсується за рахунок коштів державного бюджету, до 1 травня. А вже до цього часу аграрні підприємства вже не лише здійснили більшість весняних польових робіт, під які могла б бути закуплена сільгосптехніка в межах державної програми, а й частково вже визначилися з її придбанням на осінньо-польовий період.

Крім того, згідно з бюджетним розписом Міністерства фінансів України, перша виплата компенсацій відбулася лише у IV кварталі (жовтень), тоді як техніка закуповувалася впродовж року. Отже, відтермінування отримання компенсації зменшує привабливість державної програми підтримки.

Але найважливішим чинником, який зумовив невиконання державної програми «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» за напрямом «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва», слід вважати неналежну якість та ефективність вітчизняної техніки порівняно з іноземними аналогами, що демотивує потенційних претендентів брати участь у цій програмі.

Висновки з проведеного дослідження. На наше переконання, механізм програми здешевлення сільгосптехніки вітчизняного виробництва слід удосконалити, щоб підвищити його ефективність. А вже за дев'ять місяців 2017 р. із передбачених державним бюджетом 550 млн грн за програмою було освоєно лише 2,3% – 11,58 млн грн. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, компенсацію на таку суму мали отримати 96 аграрних підприємств за придбані ними 149 од. вітчизняної сільгосптехніки.

Середній аграрний бізнес в Україні не виявляє зацікавленості до участі в програмі часткової компенсації вартості придбаної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва, на реалізацію якої уряд у 2018 р. запланував 945 млн грн. Про це свідчать результати опитування аграріїв Черкаської області, в обробітку яких знаходиться від 500 до 5000 га землі. Таку ситуацію можна пояснити тим, що 2017 р. ціни на техніку зросли саме на той відсоток, який має відшкодувати сільгоспвиробникам держава, тобто на 20%. Крім того, перелік виробників техніки, які беруть участь у програмі, обмежений.

Нині при фінансуванні відтворення складових матеріально-технічної бази більшість сільськогосподарських підприємств розраховують на власні фінансові ресурси, вкладення капітальних інвестицій сільськогосподарськими підприємствами зросли майже в 4,9 рази. За погіршення макроекономічної ситуації в країні доцільно посилити вплив дієвості інструментів державної підтримки та сформувані умови до прибуткового ведення виробничої діяльності.

Бібліографічний список

1. Скоцик В.Є. Організаційно-економічні аспекти відтворення сільськогосподарської техніки в провідних країнах світу. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2016. № 2. С. 178-186.
2. Качан Д.А. Зарубіжна практика матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. *Сталий розвиток економіки*. 2016. № 2(31). С. 68-73.
3. Навроцький Я.Ф. Державна підтримка, як чинник регулювання вітчизняного ринку сільськогосподарської техніки в Україні. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2017. № 3. С. 338-346.
4. Качан Д.А. Особливості формування та використання технічного потенціалу сільськогосподарськими підприємствами. *Економіка та управління АПК: зб. наук. праць*. 2017. № 1(132). С. 110-117.
5. Захарчук О.В., Михайлов М.Г. Оцінка економічної ефективності використання матеріально-технічної бази підприємств. *Економіка АПК*. 2017. № 2. С. 25-32.
6. Захарчук О.В. Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств України та їх модернізація. *Економіка АПК*. 2016. № 7. С. 72-79.
7. Захарчук О.В. Проблеми матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств України. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 92-99.

8. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання, спеціальних вагонів для перевезення зерна, обладнання для виробництва біоетанолу та електроенергії з біомаси, що закуплені у вітчизняних виробників: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 130. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF> (дата звернення: 20.11.2019).

References

1. Skotsyk, V.Ye. (2016), "Organizational and economic aspects of agricultural machinery reproduction in the leading countries of the world", *Visnuk KhNAU. Serii: Ekonomichni nauky*, no. 2, pp. 178-186.
2. Kachan, D.A. (2016), "Foreign practice of logistical support of agricultural producers", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 2(31), pp. 68-73.
3. Navrotskyi, Ya.F. (2017), "State support as a factor in regulating the domestic agricultural machinery market in Ukraine", *Visnuk KhNAU. Serii: Ekonomichni nauky*, no. 3, pp. 338-346.
4. Kachan, D.A. (2017), "Features of formation and use of technical potential by agricultural enterprises", *Ekonomika ta upravlinnia APK: zb. nauk. prats*, no. 1(132), pp. 110-117.
5. Zakharchuk, O.V. and Mykhailov, M.H. (2017), "Estimation of economic efficiency of use of material and technical base of enterprises", *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 25-32.
6. Zakharchuk, O.V. (2016), "Logistical support of agricultural enterprises of Ukraine and their modernization", *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 72-79.
7. Zakharchuk, O.V. (2014), "Problems of logistics of agricultural enterprises of Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 92-99.
8. Kabinet Ministriv Ukrainy (2017), *Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia chastkovoї kompensatsii vartosti silskohospodarskoi tekhniki ta obladdannia, spetsialnykh vahoniv dlia perevezennia zerna, obladdannia dlia vyrobnytstva bioetanolu ta elektroenerhii z biomasy, shcho zakupleni u vitchyznianskykh vyrobnykiv* [On approval of the Procedure of using the funds provided in the state budget for partial compensation of the cost of agricultural machinery and equipment, special wagons for the transportation of grain, equipment for the production of bioethanol and electricity from biomass purchased from domestic producers], Postanova dated 01.03.2017 no. 130, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF> (access date November 20, 2019).

Свиноус І.В., Гаврик О.Ю., Хом'як Н.В. ВІДТВОРЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Мета. Розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо відтворення технічної бази сільськогосподарських підприємств.

Методика дослідження. Для реалізації поставлених у дослідженні завдань використовувалися такі методи та прийоми: монографічний, статистичних групувань – для комплексного вивчення сучасного стану сільськогосподарського виробництва, особливостей формування та ефективності використання елементів матеріально-технічної бази (МТБ) сільськогосподарського виробництва, а також визначення факторів, що впливають на інтенсивність відтворення МТБ; вибіркового – для детального обстеження окремих товаровиробників щодо розрахунку комплексних показників інтенсивності відтворення окремих елементів МТБ; порівняння – для зіставлення економічних явищ у різні часові періоди з метою виявлення причинно-наслідкового зв'язку.

Результати. Встановлено, що кількість тракторів у сільськогосподарських підприємствах у розрахунку на 1000 га ріллі зменшилась на 42%, зернозбиральних комбайнів – 35% у розрахунку на 1000 га зернових. Водночас потужність двигунів тракторів у розрахунку на 1000 га відповідного виду сільськогосподарських угідь знизилася лише на 15%, зернозбиральних комбайнів – на 2%. Отже, при значному зменшенні кількості технічних засобів виявлено зниження показників за потужністю техніки, що дає підстави для висновку про заміну її більш силовими зразками.

Виявлено, що в сільськогосподарських підприємствах відбувався процес оптимізації кількості тракторів залежно від площі землекористування: у господарствах із площею від 500,1–5000 га суттєвих коливань показника кількості тракторів не спостерігалось; у малих суб'єктах агробізнесу в 2016 р. відносно 2015 р. знизилася кількість тракторного парку, що зумовлено стратегічними цілями їхнього розвитку щодо інтенсифікації виробничого процесу.

Наукова новизна. Запропоновано систематизацію факторів, що впливають на процеси відтворення складових МТБ сільськогосподарських підприємств, а саме: природно-кліматичні; техніко-технологічні; організаційно-економічні та політико-правові, показано вектори та ступінь їх впливу на відтворювальну динаміку, що сприятиме досягненню обґрунтованих висновків щодо активізації відтворювальних процесів.

Практична значущість. Запропоновані заходи технічного переозброєння сільськогосподарських підприємств можуть бути використані при складанні перспективного інвестиційного плану суб'єкта господарювання в сфері агробізнесу. Практичні рекомендації щодо комплектації основними видами сільськогосподарської техніки в залежності від площі землекористування можуть бути використані при розробці бізнес-планів виробничо-господарської діяльності господарств корпоративного сектору аграрної економіки.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, матеріально-технічна база, сільськогосподарська техніка, відтворення, державна підтримка.

Svynous I.V., Havryk O.Yu., Khomiak N.V. REPRODUCTION OF THE TECHNICAL DATABASE AS THE BASIS OF MODERNIZATION OF PRODUCTION PRODUCTS AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical, methodological provisions and practical recommendations for the reproduction of the technical base of agricultural enterprises.

Methodology of research. The following methods and techniques are used to realize the tasks set out in the research: monographs, statistical groups – for a comprehensive study of the current state of agricultural production, features of the formation and efficiency of use of elements of the material and technical base (MTB) of agricultural production, as well as to determine the factors that affect the intensity MTB playback; selective – for a detailed survey of individual producers on the calculation of complex indicators of the intensity of reproduction of individual elements of the MTB; comparison – to compare economic phenomena at different time periods in order to identify cause and effect.

Findings. It is established that the number of tractors in agricultural enterprises per 1000 ha of arable land decreased by 42%, combine harvesters – 35% per 1000 ha of cereals. At the same time, the capacity of the tractor engines per 1,000 hectares of the corresponding type of agricultural land decreased by only 15%, the combine harvesters – by 2%. Therefore, with a significant decrease in the number of technical means revealed a decrease in the performance of the equipment, which gives reason to conclude that it is replaced with more power models.

It was found that the process of optimization of the number of tractors was taking place at the agricultural enterprises depending on the land use area: no significant fluctuations in the number of tractors are observed in farms with an area of 500.1–5000 ha; in small agribusiness entities, the number of tractor fleets decreased in 2016 relative to 2015, due to the strategic goals of their development to intensify the production process.

Originality. The systematization of the factors influencing the processes of reproduction of components of MTB of agricultural enterprises, namely: natural and climatic; technical and technological; organizational and economic, political and legal, vectors and the degree of their influence on reproductive dynamics are shown, which will help to reach reasonable conclusions about the activation of reproductive processes.

Practical value. The proposed measures for the technical re-equipping of agricultural enterprises can be used in the preparation of a prospective investment plan of an agricultural business entity. Practical recommendations on the complete set of basic types of agricultural machinery, depending on the area of land use, can be used in the development of business plans for production and economic activity of enterprises of the corporate sector of the agrarian economy.

Keywords: agricultural enterprise, material and technical base, agricultural machinery, reproduction, state support.

Свиноус И.В., Гаврик А.Ю., Хомяк Н.В. ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ТЕХНИЧЕСКОЙ БАЗЫ, КАК ОСНОВА МОДЕРНИЗАЦИИ ПРОИЗВОДСТВА ПРОДУКЦИИ В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Цель. Разработка теоретических, методологических положений и практических рекомендаций по воссозданию технической базы сельскохозяйственных предприятий.

Методика исследования. Для реализации поставленных в исследовании задач использовались такие методы и приемы: монографический, статистических группировок – для комплексного изучения современного состояния сельскохозяйственного производства, особенностей формирования и эффективности использования элементов материально-технической базы (МТБ) сельскохозяйственного производства, а также определение факторов, влияющих на интенсивность воспроизводства МТБ; выборочный – для детального обследования отдельных товаропроизводителей по расчету комплексных показателей интенсивности воспроизводства отдельных элементов МТБ; сравнения – для сопоставления экономических явлений в различные временные периоды с целью выявления причинно-следственной связи.

Результаты. Установлено, что количество тракторов в сельскохозяйственных предприятиях в расчете на 1000 га пашни уменьшилась на 42%, зерноуборочных комбайнов – 35% в расчете на 1000 га зерновых. В то же время мощность двигателей тракторов в расчете на 1000 га соответствующего вида сельскохозяйственных угодий снизилась лишь на 15%, зерноуборочных комбайнов – на 2%. Следовательно, при значительном уменьшении количества технической средств выявлено снижение показателей по мощности техники, что дает основания для вывода о замене ее более силовыми образцами.

Выявлено, что в сельскохозяйственных предприятиях происходил процесс оптимизации количества тракторов в зависимости от площади землепользования: в хозяйствах с площадью от 500,1-5000 га существенных колебаний показателя количества тракторов не наблюдалось; в малых субъектах агробизнеса в 2016 г. относительно 2015 г. снизилось количество тракторного парка, что обусловлено стратегическими целями их развития по интенсификации производственного процесса.

Научная новизна. Предложено систематизацию факторов, влияющих на процессы воспроизводства составляющих МТБ сельскохозяйственных предприятий, а именно: природно-климатические; технико-технологические; организационно-экономические и политико-правовые, показано векторы и степень их влияния на воспроизводственную динамику, что будет способствовать достижению обоснованных выводов по активизации воспроизводственных процессов.

Практическая значимость. Предложенные меры технического перевооружения сельскохозяйственных предприятий могут быть использованы при составлении перспективного инвестиционного плана предприятия в сфере агробизнеса. Практические рекомендации по комплектации основными видами сельскохозяйственной техники в зависимости от площади землепользования могут быть использованы при разработке бизнес-планов производственно-хозяйственной деятельности хозяйств корпоративного сектора аграрной экономики.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, материально-техническая база, сельскохозяйственная техника, воспроизведение, государственная поддержка.